

Mesnevî’de Mürîd-Mürşid İlişkisi

Himmet KONUR

Doç. Dr.

DokuzeYLül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

himmet.konur@deu.edu.tr

Özet

[Himmet Konur, “Mesnevî’de Mürîd-Mürşid İlişkisi”, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Ankara 2005, Y. 6, S. 14, ss. 149-157]
Mevlânâ “*insanoğlunun yetiştirildiği en üstün mutasavvıf şair*”, Mesnevî de *tasavvufî hakikatları en güzel anlatan nadir kitaplardan biri* olarak nitelendirilir.¹ Mevlânâ’yı mânen besleyip büyüten, yoğurup şekillendiren ve pişirip olgunlaştıran ana unsur tasavvuftur.² Tasavvuf, olgun insan yetiştirmeyi³; Mevlânâların sayısını artırmayı amaçlar. Bunu gerçekleştirebilmek için de tasavvufî hayatta mürîd-mürşid ilişkisi kaçınılmazdır. Mevlânâ, *Mesnevî*’de pek çok yerde bu konuya temas etmiştir. Biz bu çalışmamızda onun, *Mesnevî*’deki ifadelerinden hareketle, tasavvufta mürîd-mürşid ilişkisine dair görüş ve açıklamalarını ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, Mürîd, Mürşid.

Tasavvufta Mürîd-Mürşid İlişkisinin Yeri Ve Önemi

Tasavvuf insanı Allah’a götürmeyi hedefler. Bunun için ise seyr ü sülûk denilen manevi bir yolculuk gerekir.⁴ Mutasavvıflar bu yolculuğu gerçekleştirebilmek için bir mürşide bağlanmak gerektiği hususunda hemfikirdirler.⁵ Hiç kimse bir mürşide bağlanmaksızın bu yolda manevi bakımdan sağlıklı olarak mesafe katedemez. Buna işaretle Bâyezîd el-Bistâmî (261/874) “*Üstadı olmayanın şeybi şeytandır.*” der.⁶

¹ Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, İstanbul 2002, I-VI, (Arka kapak.)

² Bu konuda bkz. Mehmet Demirci, *Mevlânâ’dan Düşünceler*, İzmir 2002, 15-21.

³ Hasan Kamil Yılmaz, *Anabatlaryla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 1994, 61.

⁴ Seyr ü sülûk: Bir şeyhin nezaretinde, Allah’a vuslat için çıkılan manevi yolculuk. Bkz. Ethem Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, 637.

⁵ Mehmet Demirci, “Gazâlî’nin Tasavvuftaki Üstadları”, *DEÜİFD*, İzmir 1985, II, 75. Bu anlayış tarihte olduğu gibi günümüzde de aynen devam etmektedir. Örnek olarak bkz. Llewellyn Vaughan-Lee, *Çağrı ve Yankı [Şiirlerin Rüya Çalışmaları ve Ait Olma Psikolojisi]*, İstanbul 2002, 147-176.

⁶ Abdülkerim Kuşeyri, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyri Risalesi*, (Haz: Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, 592; Şihâbüddîn Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf [Anârîfül-Meârif]*, (Terc: Dilaver Selvi), İstanbul 1999, 119. Tasavvufta mürîd-mürşid ilişkisi için ayrıca bkz. Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lîma’ İslam Tasavvufu*, (Haz: H. Kamil

Tasavvuf her şeyden önce maddî-manevî bir eğitim işidir. Eğitilmeye muhtaç insanın ilk işi, kendisine yol göstermeye muktedir (mürşid-i kâmil) birini bulmaktır.⁷ İnsanlar farklı mizac ve tabiatlarda yaratılmışlardır. Bu nedenle onların eğitim yolları da farklılık arz eder. Bilhassa bu bakımdan bir rehber ve üstâda olan ihtiyaç üzerinde ne kadar ısrar edilse yeridir. İnsanoğlu kendi noksanlarını nadiren görebilir, hele noksanlarını derhal düzeltmesi haline daha az rastlanır. Bu işi sağlıklı bir şekilde yapabilmek ve çabuklaştırmak için bir üstad lazımdır. İnsanda var olan devamlı tekâmül sırasında üstad onu bir çok lüzumsuz gayretlerden alıkoymacaktır. Yalnızca okumak ve dinlemekle öğrenilemeyecek nice hususların tecrübeli bir üstadın nezâreti altında pratik olarak tatbik edilmesi faydalı, hatta zarûridir. Çünkü bilmek kâfi değildir, onun hazmedilmesi ve tabiat-ı sâniye yani huy ve alışkanlık haline getirilmesi lazımdır.⁸

Diğer mutasavvıflara göre olduğu gibi, Mevlânâ'ya göre de manevî bir yolculuğa çıkma irâdesi gösteren, yani mürîd olan kimse için mutlaka bir yol göstericiye, mürşide ihtiyaç vardır. Bu yolculuğu tek başına gerçekleştirebileceğini sanan yanılır. O şöyle der:

“Ey gamlı, ey perişan adam, ya bizim gemimize gir, ya o gemiyi bu gemiye bağla. Yani; ey kendini bir şey zanneden kişi, ya bir mürşide bağlan, yahud da gemini mürşidin gemisine bağla da sana rehberlik etsin. Böylece doğru yolu şaşırma.”⁹

Mevlânâ insanı bu yolculuktan alıkoymaya çalışan iki büyük düşmandan; nefis ve şeytandan bahseder. Bunlar, Hakk yolundaki kişinin önüne, çok sayıda engeller koyup tuzaklar kurarlar. Bu tuzak ve engeller hakkında bilgi ve tecrübesi olmayan kişi, pek büyük afetlere, korkulara ve tehlikelere maruz kalır.

“Ey Hakk yolunun yolcusu kendine pir seç; çünkü bu yolculukta pirsiz olursan, pek büyük afetler, korkular, tehlikeler vardır. Çok defa geçtiğin bu yolda bile kılavuzsuz geçersen şaşırır kalırsın. Ya hiç görmediğin yolda ne olursun? Aklını başına al da kılavuzsuz olarak yola düşme. Ey ahmak, eğer başında mürşidin gölgesi olmazsa, gulyabani sesleri seni şaşırır, yolunu saptırır. Gulyabani sesleri, seni yoldan çıkarır ve tehlikeye düşürür. Bu yola düşmüş, senden daha akıllı kişiler vardır ki hepsi de pirsiz saptılar. Yalnız, yanlış gidenlerin nasıl yoldan şaşırıldıklarını Kur'an'dan dinle; kötü ruhlu şeytanın, onları ne hale getirdiklerini anla. Şeytan onları doğruluk yolundan, insanlık yolundan yüzbinlerce yıl uzaklara düşürdü, felaketlere uğrattı, çırpıplak bıraktı.”¹⁰

Nefis de, Hakk yolundaki en tehlikeli düşmanlardan biridir. Onunla başedebilmek için de bir mürşide ihtiyaç vardır. Nefis, her fırsatta insanın yoluna, akla hayale

Yılmaz), İstanbul 1996, 208-211; Ebu Abdîrahman es-Sülemî, *Tasavvufun Ana İlkeleri Sülemî'nin Risaleleri*, (Çev: Süleyman Ateş), Ankara 1981, 9-19, 47, 56, 77, 107-108; Kuşeyrî, *age*, 589 vd.; Ebu'n-Necîb Ziyâüddîn Sühreverdî, *Âdâbü'l-Mürîdîn*, (Tah: Fehîm Muhammed Şeltût), Kahire ty., 52, 64, 66, 77-78; Necmüddin Kübrâ, *Tasavvufî Hayat [Risâle ile'l-Hâim]*, (Haz: Mustafa Kara), İstanbul 1980, 87-88; Sühreverdî, *Avârif*, 102-112, 520-544.

⁷ Erol Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul 1982, 98.

⁸ Muhammed Hamîdullah, *İslama Giriş*, (çev: Kemal Kuşçu), Ankara 1965, 119-120; Mehmet Demirci, *age*, 76.

⁹ Şefik Can, *Mesnevi Tercümesi*, VI, 674-675, (Beyit: 4106). Bundan böyle cilt ve sayfa numarasından sonra parantez içerisinde beyit numaraları verilecektir.

¹⁰ Şefik Can, *age*, I, 188, (2940 vd.).

gelmedik tuzaklar kurar. Bazan dince kutsal sayılan şeyleri de tuzak olarak kullanır. Kişinin okuduğu Kur'an'ı, çektiği tesbihi, aldığı abdesti, kıldığı namazı bir anda tuzağa dönüştürür.

“Nefsin sağ elinde tesbih ve Kur'an vardır. Ama yeminde ise hançer ve kılıç saklıdır.

Onun mushafına, onun gösterişine bakma, kendini onunla sırdaş ve dost yapma.

Nefis seni abdest almak için havuza götürür, sonra seni iter, havuzun dibine atar.”¹¹

Nefisle başedebilmenin yolu ise, onunla başetmeyi başarmış olan bir rehberle birlikte hareket etmekten geçer. Mürşidin bu konudaki başarısını bilen nefis, onunla beraber olduğu sürece müride meydan okuyamaz ve onu altemez.

“Çalışıp çabalamakla, can gidasını nasıl elde edeceksin? Onu ancak sana bir şeyhin himmeti başışlar.

Nefis şeyhe uyduğunu, şeyhle beraber adım attığını görünce, ister istemez senin buyruğun altına girer.

Şeyh senin dostun olunca, akıl o vakit köpek nefisini yener.

Nefis yüzlerce gücü, kuvveti ile yüzlerce hüneri ile, marifeti ile bir ejderhadır.

Şeyhin yüzü, ona karşı göz çıkaran zümrüddür.

Nefis Allah velisinin huzurunda bulunursa onun yüz arşın uzunluğundaki dili kısılır, yani kötülüğe cür'eti kalmaz.”¹²

Mürşidte Bulunması Gereken Özellikler:

Mürşid olabilmek kolay bir iş değildir. Bunun için kişide bazı özelliklerin bulunması gerekir. Eskiler bunları kamil ve mükemmil olmak diye hülasa etmişlerdir. Kamil olgun, mükemmil ise olgunlaştıran kimse demektir. Tasavvufta bilmek ve olmak kadar bildirmeye ve olgunlaştırmaya da önem verilir; bu işin ehliyetli ve liyakatli ellerde yapılması şarttır.

Mürşidin her şeyden önce olgunlaşmış olması gerekir. Olgunlaşmak demek yaşlanmak demek değildir. Mevlana şeyh, pîr veya mürşid deyince “*yaşca büyük, ihtiyar olamı değil, akıl ve marifet bakımından, anlayış bakımından üstün, büyük olamı*” kasteder.¹³ Bu işte saç sakalı ağarmış olmak, ihtiyarlamak o kadar önemli değildir. Önemli olan saçın sakalın ağarması, rengini yitirmesi değil, kişinin benliğinin yok olmasıdır.

“Şeyh kimdir? Şeyh; pîr, ihtiyar, yani saç sakalı ağarmış kişi demektir. Fakat ey yanlış düşüncelere kapılan; bu beyaz kılın anlamını bil.

Siyah saç, onun benliğinin sembolüdür. Saçların ağarması, şeyhin benliğinden, varlığından kurtulmasını gösterir. Saçı sakalı bembeyaz olunca, onun varlığından, benliğinden bir kıl bile kalmamıştır, demektir.

Bu yüzdendir ki herhangi bir kişinin varlığı, benliği kalmayınca o pîr olmuş, şeyh olmuş demektir. Onun ister saç siyah olsun, ister kır, önemi yoktur.

O siyah saç; insan vasfıdır, insan sıfatıdır. Nefsani arzulara bağlılığı gösterir.

Söylediğimiz kıl, sakal, bıyık kılları; söylediğimiz saç, baştaki saç değildir.

Hz. İsa beşikte iken daha genç yaşına gelmeden; “Biz şeyhiz, biz pîriz” diye bağırdı.

¹¹ Şefik Can, *age*, III, 202, (2554 vd.).

¹² Şefik Can, *age*, III, 201, (2544 vd.).

¹³ Şefik Can, *age*, II, 158-160, (1790 vd.).

Oğul! Eğer bir kişi bazı beşeri vasıflardan, nefsanî duygulardan kutulur da bazıları kalırsa, o kamil bir şeyh olmaz. Sadece seneleri saymış, yaşlı bir insan olur.

Bizim bedene ait vasıflarımızdan, beşeri duygularımızdan siyah bir kıl kalmamış ise, işte o kişi Allah'ın makbulü bir şeyhdir.

Fakat bir kimse sadece yaşlansa, ihtiyarlasa, saçı sakalı da ağarsa, bembeyaz olsa, o ne şeyhtir, ne de Allah'ın has ve makbul bir kuludur.”¹⁴

“Oğul; ne kadar siyah sakallı gençler vardır ki onlar, akıl ve idrak yönünden tecrübeli ihtiyarlar gibidir! Ne kadar da ak sakallı kişiler vardır ki, onların akılları dönmüş, gönülleri de zift gibi simsiyahtır.

İblisten daha ihtiyar kim var? Ama, değil mi ki akli yok, hiçbir işe yaramaz!”¹⁵

Mürşid olmak için kâmil; olgun olmak da yetmez. Mürşid aynı zamanda mükemmil yani olgunlaştırabilme becerisine de sahip olmalıdır. O kime, neyi, nerede, nasıl öğreteceğini bilir; herkese anlayacağı dille hitab eder.

“Şu halde, bütün halk mürşidin çocukları sayılır. O mürşidin de öğüt verirken onların anlayacakları şekilde konuşması, onların anlayışlarına inmesi lazımdır.”¹⁶

Mürşid olan kişi küçük hesaplar peşinde olmaz. Birilerini memnun edeyim düşüncesiyle veya birileri tarafından eleştirilir miyim endişesiyle konuşmaz; sadece ve sadece hak bildiğini söyler.

“O yalnız Allah'ı düşünür. Ne kimseyi görür ne kimsenin hasedine bakar. Her şeyden gözünü yummuştur. Ateş gibi kuruyu da yakmıştır, yaşı da.”¹⁷

Bu uğurda her türlü tehlikeyi göze alır; gerekirse canını bile feda etmekten çekinmez. İnsan-ı kamili gözünü budaktan sakınmayan Türk'e benzeten Mevlana şöyle der:

“Ne mutlu o Türk'e, yani kamil insana ki çekinmeden, korkmadan konuşmasına devam eder ve atını ateşle dolu hendekten sıçratır. Yani ölümü göze alarak çok tehlikeli bir iş olan hakikatleri söylemeyi başarır.”¹⁸

Gerçek mürşid sapaşağlam bir iradeye sahiptir. Karşılaştığı zorluklar onu yıldırmaz.

“Eğer niçin söyledin diye bir pişmanlık duyar ve bu pişmanlık ona bir ayıp olursa, o gece o pişmanlığı ateşe atar, yakar.

Kamil insan bir işte sebat edince, ayak direyince yokluktan pişmanlık baş göstermez. Çünkü Allah'ta fani olmuş, yokluk manasına ulaşmış bir velide pişmanlığın yeri yoktur.”¹⁹

Tasavvuf yolunda kendini aşmış, başkalarının derdine derman olmaya, onlara yol göstericilik yapmaya çalışan mürşide verilen isimlerden biri de “*hekim*”dir. Ancak bu isim bir yanlış anlamaya sebebiyet vermemelidir. Onlar bedensel hastalıkları değil manevî hastalıkları tedavi ederler. Manevî hekimliğin mahiyeti ve işlevi tıp hekimliğinkinden tamamen farklıdır.

“O hekimler hastaya gıda verirler, meyve verirler; böylece hayvani ruh onların ilaç ve gıda tedavisi ile bedenle beraber canlanır, kuvvetlenir.

Biz ise iş hekimleri, söz hekimleriyiz. Biz hastalarımıza ilaç vermeyiz. Bize ilham veren Allah'ın celal ve büyüklük nurunun aksidir.

¹⁴ Şefik Can, *age*, III, 158-160.

¹⁵ Şefik Can, *age*, IV, 529, (2163 vd.).

¹⁶ Şefik Can, *age*, II, 507, (3316).

¹⁷ Şefik Can, *age*, III, 286, (3615).

¹⁸ Şefik Can, *age*, III, 286, (3613).

¹⁹ Şefik Can, *age*, III, 286, (3617).

Hastaya deriz ki: ‘Şöyle bir iş sana yararlıdır, böyle bir iş ise zararlıdır. Zararlı olan iş senin Allah’a giden yolunu keser’.
Bu çeşit söz seni ileri götürür, bu çeşit söz seni yaralar.
O hekimler hastalığı anlamak için hastanın idrarına bakarlar. Halbuki bize delil olan hastalığın anlaşılması için yol gösteren, Allah’ın yüce vahyidir.’²⁰

Bir de mürşidlik iddiasında olan sahte şeyhler vardır ki onlardan olabildiğince uzak durmak gerekir. Bunlar gerçek şeyhlerin tecrübelerini kendi başlarından geçmiş gibi anlatarak insanları kandırırlar. Şüphe içinde oldukları halde yakine erdikleri, tam ve sağlam bir inanca sahip oldukları iddiasında bulunurlar.

‘O şeyhlik dava eden, yani etrafına kendini mürşid ve şeyh olarak tanıtan kişi, kendi malı olan şeyle başkasından naklettiği şeyi fark edemeyen bir sapıktır. Aklını başına al da, üstün bir insan, mana adamı sanılsa bile ondan kaç. Onun görüşüne göre, korunulmuş hür kişi ile, bağlanmış esir bir kişi, birdir. O yakine erdim, tam inanca vardım davasında bulunsa bile şüphe içindedir.’²¹

Mevlânâ, manevi eğitimini tamamlamadan şeyhlik davasında bulunanları vakti gelmeden koparılan ham meyveye benzetir. Böyle bir kimse yaşı başı ne olursa olsun hamlıktan kurtulamayacaktır. ‘*Vaktinden evvel ağaçtan koparılmış meyve ne kadar bekletilirse bekletilsin, olmadıkça, kemale ermedikçe ona ham derler.*’²²

O kimin gerçek, kimin sahte şeyh olduğu hakkında ipucu da verir. Ona göre gerçek mürşidler, müridlerinden veya sair insanlardan maddi bir beklenti içinde olmazlar; ecirlerini Allah’tan beklerler. Şöyle derler:

‘Biz kimseden tedavi ücreti almayız, emek karşılığı bir şey istemeyiz. Bizim ücretimiz Hakk’tan gelir; bu da bize yeter.’²³

‘Onlar dilenci değillerdir ki, hizmetlerine karşılık senden bir şey beklesinler, senin minnetinin altında kalsınlar.’²⁴

Sahte şeyhlere kapılmamak için mürid hassas davranmalı, ince eleyip sık dokumalıdır. Bu aynı zamanda müridin bu yolculuğa atfettiği önem ve özenin de bir göstergesidir.

‘Mürşide, yol göstericiye karşı içinde bir şüphe ve tereddüt uyandı ise, doğru bir yol seçebilmek endişesi ile bu tereddüt ve şüphe, sana Allah’ın rahmeti, lütfu ve ihsanıdır.’²⁵

Tasavvufta mürşide atfedilen önem ve mürid-mürşid ilişkisi, bazı yanlış anlamalara ve eleştirilere de konu olmuştur. Özellikle, şeyhi karşısında ‘**müridin gassâl elinde meyyit gibi olması**’ anlayışının müridi zelil, iradesiz ve düşüncesiz kılacağı öne sürülmüştür.²⁶

Bu yanlış anlama ve eleştiriler büyük ölçüde manevi yolculuk esnasında mürşidin nasıl bir rol oynadığını, niçin ve nereye kadar gerekli olduğunu dikkate almamaktan kaynaklanmaktadır. Şeyhi karşısında ‘**müridin gassâl elinde meyyit gibi olması**’, iradesiz ve düşüncesiz bir varlık olarak hareket etmesi anlamına gelmez. Bu sözle

²⁰ Şefik Can, *age*, III, 211, (2703).

²¹ Şefik Can, *age*, III, 203, (2566 vd.).

²² Şefik Can, *age*, VI, 665, (4736).

²³ Şefik Can, *age*, III, 211, (2707). Burada, Şuarâ’, 26/109, 127, 145, 164, 180 âyetlerine telmihte bulunulmuştur.

²⁴ Şefik Can, *age*, III, 286, (3610).

²⁵ Şefik Can, *age*, I, 177, (2504).

²⁶ İbrahim Sarmış, *Teorik ve Pratik Açısından Tasavvuf ve İslam*, İstanbul 1995, 175.

kastedilen müridin müşidine tam olarak bağlanması gerektiğidir. “Mürîd” kelimesinin sözlük anlamı iradesi olan, isteyen demektir. Mürid kendi iradesiyle tasavvufi hayata yönelir ve müşidini seçer.

Bir eğitim işi olması hasebiyle tasavvuf bir usta-çırak, öğretmen-öğrenci ilişkisi içinde başlayıp devam eder ki çırağın ustasından, öğrencinin öğretmeninden tam olarak istifade edebilmesi için ona iyice güvenmesi ve onu benimsemesi icab eder. Burada bir kişilik kaybı söz konusu değildir. Aksine kişiliğin olgunlaşması, gelişmesi ve özgürlüğe kavuşması amaçtır. Tasavvufta **“Gerçek hürriyet kulluktur.”** sözü meşhurdur. Bir tek kapıya, Allah’a kul olan, başka kulluklardan; paraya, mevkiye, insana, şöhrete kul olmaktan yakasını kurtaracaktır. Tasavvufun gerçekleştirmeyi hedeflediği korkusuz, çıkar kaygılarından uzak, sadece yüksek değerlere itibar eden özgür bir kişiliktir. Müşidin görevi bu kişiliğin oluşmasında müride yardımcı olmaktır.²⁷

Tasavvufta müşide yüklenen bahsettiğimiz fevkalâde role rağmen, acaba o, kemal yolculuğunda olmazsa olmazlardan mıdır? Unutulmamalı ki esas olan kemâle doğru ilerlemektir. Bu sırada müşid de bir araçtır.

Bu durumun tamamen farkında olan Mevlânâ, *“Simyacı”*²⁸ romanına da konu olduğu söylenen hikayesinde, Hakk ve hakikate ulaşmak için manevî bir yolculuğın ve bu yolculuk esnasında insana rehberlik edecek bir müşidin gerekliliğine işaret eder.²⁹ Adı geçen romanda da, kişisel menkibesini gerçekleştirmek **isteyen** *“Çoban”*a yani müride bir *“Çingene kadın”*, bir *“Kral”*, bir *“Kervancı”* hatta hayvanlar ve cansız varlıklar (koyunlar, kristaller, çöller) vs. rehberlik eder ve o bunlar sayesinde amacına ulaşabilir.

Mevlânâ’ya göre de aslında müşid her yerdedir ve hatta her şeydir. Şöyle diyor Mevlânâ:

“Eğer senin gönül ve yakın gözün açık ise, her yönde, her yerde bir veliyi görebilirsin.”³⁰

Her şeyin müridin amacına ulaşması için seferber edildiği böyle bir ilişkiler yumağı içinde, müridin zelil kılındığı hükmüne nasıl varılabilir! Tasavvufta müşid müridin rehberidir; bütün imkan ve enerjisini onun şahsiyetini kaybetmesi için değil, şahsiyet kazanması için seferber eder. Başta Mevlânâ olmak üzere tasavvuf tarihi içerisinde yerini almış bulunan yüzlerce sufi bunun en açık delilidir.

Mevlânâ, müridin yetişmesinde müşidin rolünü izah için papağana nasıl konuşma öğretildiğini anlatır. Bildirdiğine göre, papağana konuşma öğretmek için karşısına bir ayna konulur. Aynanın arkasına bir adam gizlenir ve güzel-edebî sözler söyler. Papağan bu sözleri aynadaki hemcinsinin söylediğini sanır. Onunla iletişim kurabilmek için, o da aynı sesleri çıkarmaya başlar ve böylece konuşmayı öğrenmiş olur. İnsana Hakk ve hakikati öğretmeninin yolu da hemcinsi olan varlıkları bu işe araç kılmaktan geçer. Müşid, mürid için Hak ve hakikati göstermeye yarayan bir aynadır. Hakk ve hakikatin kendisi değil.

“Önüne bir ayna konan papağan, aynada kendi aksini görür, kendi yüzü ile karşılaşır.

Aynanın arkasında bir adam gizlenmiş, güzel bir ifade ile edibâne sözler söyler.

²⁷ Mehmet Demirci, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2001, 53-55.

²⁸ Paulo Coelho, *Simyacı*, (Türkçesi: Özdemir İnce), İstanbul 1997.

²⁹ Bu hikaye için bkz. Şefik Can, *age*, VI, 641-646, (4206 vd.).

³⁰ Şefik Can, *age*, II, 438, (2346.)

Papağancık, bu yavaşça söz söyleyeni, ayna içinde gördüğü papağan söylüyor sanır.

Kendine söz söyleyen adamın, o eski kurdun hilesinden haberi bile olmaz.

Böylece kendi cinsinden olan bir başka papağandan söz söylemeyi öğrenir.”³¹

Allah da insana Hakk ve hakikati öğretebilmek için, bazı kullarını **ayna** olarak tutar. İnsana yaraşan aynanın **sırrının** farkına varmaktır. Papağandan belki böyle bir şey beklenemez ama hakikate talip olan kulun, bu durumun farkına varması ve gerçeği kavraması gerekir.

“O hünerli kuş, söz söylemeyi öğrenir ama sözün manasından da sırrından da haberi yoktur.

Söz söylemeyi, bir bir insandan öğrenir. Fakat zavallı papağan insandan bir iki kelime öğrenmeden başka ne elde edebilir ki...

Benlikle, noksanlarla, kusurlarla, günahlarla dolu olan mürid, papağan gibi velinin manevi beden aynasında kendini görür, kendinden başka bir şey görmez.

(...)

O sanır ki bu sözleri insan söylüyor. Halbuki bu başka bir sırdır. Onun bundan haberi bile yoktur.”³²

Bir türlü işin farkına varamayan, hâdisata veya mürşide takılıp kalan kimse hakikate eremez; Mevlânâ'nın ifadesiyle sır dostu olamaz. “Çünkü o bir papağandır, gizli sırları bilen sır dostu değildir.”³³

Tasavvufta insanın asıl hedefi Hakk'a ulaşmaktır. Bu hedef asla unutulmamalıdır. Hakk yolunda bazan kötü ve çirkin şeyler insanın karşısına çıkıp ona engel olmaya çalışır, bazan da iyi, doğru ve güzel şeyler ona ayak bağı olur. Mevlânâ konuyla ilgili görüşünü Hakîm Senâî (ö.525/1131)'den naklettiği *'Küfür olsun, iman olsun, seni yoldan alıkoyan, geri bırakan her şey birdir. Aralarında fark yoktur. Seni dost'tan uzaklaştıran ister çirkin olsun, ister güzel; ikisi de birdir.'* sözüyle başlayan beyitleriyle açıklar. Ona göre Allah'tan başka şeylere takılıp kalmak gayretullaha dokunur.³⁴ Bu nedenle mürid hiçbir zaman asıl gayesinin Allah'a varmak olduğunu unutmamalıdır.

Mevlânâ ısrarla yol göstericiye değil, gösterdiği yola ve yöne bakmak gerektiğini bildirir. Mürşid müridin yolunu aydınlatan bir nur, ışıktır. Işığa değil, ışığın gösterdiği tarafa bakılmalıdır. Zira ışığa bakmak bazan gözlere zarar verir; onları kör eder.³⁵

Mevlânâ müride, nihai olarak ötelere ötesini görmeyi öğütler. Bu manada mürşid son tahlilde bir yol göstericiden ibarettir; ona takılıp kalmamak gerekir. İnsan, yönünü sebepler sebebi olan Allah'a çevirmeli, O'na dayanmalı, O'na güvenmelidir. Zaten velilerin ve insanlara yol göstericilik yapan mürşidlerin görevi, onları Hakk'a yöneltmektir. Onların yolundan giden ve söylediklerine kulak veren kimseler esbâb perdesini yırtarak sebepler **Sebebi**'ne yönelebilir. Mevlânâ mucizelerin gösterilişi sebebinin de, insanlığa esbâb perdesinin nasıl yırtıldığını öğretmek olarak takdim eder.

“Gerçeği gören gözlerden güzel bakmayı öğrendin ise; yani nebilerden, velilerden bakmak, görmek dersini aldınsa ne diye sebeplere göz dikip kalıyorsun!

Sebepler üstünde başka sebepler de vardır, sen zahiri görünen sebeplere bakma, batnî ve hakikî sebeplere bak.

³¹ Şefik Can, *age*, V, 115, (1430 vd.).

³² Şefik Can, *age*, V, 115, (1435 vd.).

³³ Şefik Can, *age*, V, 116, (1440.).

³⁴ Şefik Can, *age*, I, 125, (1763 vd.).

³⁵ Şefik Can, *age*, I, 46, (677 vd.).

Peygamberler, sebepleri gidermek için geldiler. Mucizelerini zuhal yıldızına kadar çıkardılar.

Sebepsiz olarak denizi yardılar, ekin ekmeden buğday yığını buldular.”³⁶

Mevlânâ'nın hayatı da müşid-mürid ilişkisine dair güzel bir örnek teşkil etmektedir. Hayatı okunduğunda müşid ile mürid birbirine karışır. Çelebi Hüsameddin mi onun mürididir o mu Çelebi'nin belli değildir. O şöyle der:

“Ey Hüsameddin, ben aşk Cebraili'yim, Sidre'm sensin, ben hastayım, Meryem oğlu İsa sensin.”³⁷

Tasavvufta ve Mevlânâ'da gördüğümüz bu yaklaşım aslında Kur'an'da takdim edilen anlayıştan başkası değildir. Hiçbir şeyin varlığı veya yokluğu insanı Allah yolundan alkoymamalıdır. Peygamberler bile bu yolda birer vâsıttır. Nitekim bir âyet-i kerîmede “*Muhammed bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. O ölümlü veya öldürülürse siz topuklarınız üzerinde dönüverecek misiniz?*”³⁸ buyrulur.

Sonuç

Mevlânâ, *Mesnevî*'de pek çok yerde mürid-müşid ilişkisinden bahseder; mânevî tekâmül sürecinin sağlıklı olarak sürdürülebilmesi için bu ilişkinin mutlaka gerekli olduğu üzerinde durur. Bu süreçte hem mürid hem de müşid etkin rol oynar.

Müşid olabilmek için, yeterli tecrübe ve birikim yanında bu tecrübe ve birikimi başkalarına aktarabilme gücüne de sahip olmak gerekir. Mürid, müşidini seçerken, bu evsafına olmasına dikkat etmeli, bu özellikleri taşıdığına emin olup irşadına uymayı kabul ettikten sonra ise onun söylediklerine uymada tereddüt göstermemelidir.

Müşidin talimatlarına gereken bu mutlak itaat, istismarı da beraberinde getireceği ve müridi zelil kılacağı gibi endişelerle, eleştiri konusu yapılmıştır. Ancak, tasavvufta müşidin rolü ve müşidte bulunması gereken özellikler dikkate alındığında, bu endişelerin yersiz olduğu anlaşılır. Zira çıkarıcı ve istismarcı bir kimsenin müşid olabilmesi mümkün değildir. Müşid manevi yolculuğun rehberi, yol göstericisidir. Asıl yolcu mürid, asıl amaç da Hakk'a ermektir.

Abstract

[Himmet Konur, “The Disciple-Shaykh Relationship in the *Mathnavi*” *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2005, Y. 6, V. 14, pp. 149-157]

Rûmî is described as “the most excellent Sufi-poet” and, the *Mathnavi* as “one of the rare works which explain the Sufî truths.”³⁹ Sufism is a fundamental element which cultivated, shaped, and perfected Rûmî.⁴⁰ Sufism aims at training Perfect Human Being and increasing the number of Rûmîs. In order to realize this goal, the disciple-shaykh relationship is necessary in the Sufi life. Rûmî discussed this subject in many places in his *Mathnavi*. Proceeding from his statements in the *Mathnavi*, we will attempt to discuss his views about this relationship.

³⁶ Şefik Can, *age*, III, 199, (2515 vd.).

³⁷ Şefik Can, *age*, VI, 482-483, (1998).

³⁸ Ali İmran, 3/144.

³⁹ Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, İstanbul 2002, I-VI, (Arka kapak).

⁴⁰ Bu konuda bkz. Mehmet Demirci, *Mevlânâ'dan Düşünceler*, İzmir 2002, 15-21.

Key Words: Rûmî, the *Mathnavî*, Disciple, Shaykh.

Bibliyografya

- Abdülkerim Kuşeyri (ö.465/1072), *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, (Haz: Süleyman Uludağ), İstanbul 1991.
- Ebu Abdirrahman es-Sülemî (ö.412/1021), *Tasavvufun Ana İlkeleri Sülemî'nin Risaleleri*, (Çev: Süleyman Ateş), Ankara 1981.
- Ebû Nasr Serrâc Tûsî (ö.378/988), *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, (Haz: H. Kamil Yılmaz), İstanbul 1996.
- Ebu'n-Necîb Ziyâüddîn Sühreverdî (ö.563/1166), *Âdâbü'l-Mürîdîn*, (Tah: Fehîm Muhammed Şeltût), Kahire ty.
- Erol Güngör (ö.24 Nisan 1983), *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul 1982.
- Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997.
- Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 1994.
- İbrahim Sarmış, *Teorik ve Pratik Açıdan Tasavvuf ve İslam*, İstanbul 1995.
- Llewellyn Vaughan-Lee, *Çağrı ve Yankı [Sufilerin Rüya Çalışmaları ve Ait Olma Psikolojisi]*, İstanbul 2002.
- Mehmet Demirci, "Gazâlî'nin Tasavvuftaki Üstadları", *DEÜİFD*, II, 75-80, İzmir 1985.
- _____, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2001.
- _____, *Mevlânâ'dan Düşünceler*, İzmir 2002.
- Muhammed Hamîdullah (ö.18 Aralık 2002), *İslama Giriş*, (çev: Kemal Kuşçu), Ankara 1965.
- Necmüddin Kübrâ (ö.618/1221), *Tasavvufî Hayat [Risâle ile'l-Hâim]*, (Haz: Mustafa Kara), İstanbul 1980.
- Paulo Coelho, *Simyacı*, (Türkçesi: Özdemir İnce), İstanbul 1997.
- Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi*, I-VI, İstanbul 2002.
- Şihâbüddîn Sühreverdî (ö.632/1234), *Gerçek Tasavvuf [Avârîfül-Meârif]*, (Terc: Dilaver Selvi), İstanbul 1999.